

До Спеціалізованої вченої ради
Д 35.051.27 Львівського
національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів,
вул. Січових Стрільців, 14

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України, завідувача кафедри цивільного права та
процесу Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова ГРИНЬКО Світлани Дмитрівни
на дисертацію РИМА Тараса Ярославовича
на тему «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН У
СФЕРІ БУДІВНИЦТВА: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження. Будівельний комплекс є динамічною галуззю економіки, тому потребує безперервної реконструкції, технічного переобладнання існуючих основних фондів або створення нових, здатних давати необхідну продукцію. Для досягнення цієї мети потрібні додаткові ресурси - інвестиції. Оскільки процес виробництва і накопичення цих коштів неможливо здійснити в лічені дні й тижні, то слід вести мову про процес інвестування істотної тривалості. Отже інвестиція – це довгострокове вкладення капіталу до будівництва.

Проблема створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій до вітчизняної економіки в останні роки набуває особливого значення. Визначальну роль для її вирішення має відіграти відповідне правове регулювання інвестиційних відносин. Саме залученню національного та іноземного капіталу до інвестиційної сфери перешкоджають недосконалість законодавства, зокрема щодо гарантування належного цивільно-правового

захисту учасників інвестиційних відносин у разі порушення договірних зобов'язань. Взаємозв'язок приватних і публічних інтересів в інвестиційній сфері будівництва спричиняє необхідність правового гарантування захисту приватних інтересів інвесторів у разі порушення їх прав та інтересів зі сторони органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також створених ними юридичних осіб.

Отже можна зробити висновок про те, що тема дисертаційного дослідження Рима Тараса Ярославовича «Правове регулювання інвестиційних відносин у сфері будівництва: цивільно-правовий аспект», є актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Рима Тараса Ярославовича характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, теоретичною основою дослідження слугували наукові праці українських і зарубіжних, зокрема загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, господарського права, міжнародного приватного права, адміністративного права, інших галузей права.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У дисертації застосовано методи аналізу, який дозволив розглянути поняття інвестиційної діяльності в будівництві, видів, форм інвестування; синтезу – для з'ясування спільних ознак

окремих форм інвестування в рамках загального механізму правового регулювання інвестиційних відносин в будівництві; індукції – для узагальнення результатів дисертаційного дослідження; дедукції, за допомогою якої обґрунтовано висновки стосовно форм та видів інвестування.

Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу змісту правових норм інвестиційного законодавства шляхом їх вивчення та інтерпретації. Порівняльно-правовий метод дозволив виявити схожі та відмінні підходи у вирішенні аналогічних правових проблем в інших інститутах цивільного права та окремих іноземних національних правопорядків з урахуванням інтеграційних процесів України. Це дозволило визначити напрями наближення національного інвестиційного законодавства до права країн Європейського Союзу. Використання історико-правового методу сприяло встановленню етапів еволюції інвестиційного законодавства в будівництві, що дало можливість виявити недоліки в правовому регулюванні механізму інвестиційної діяльності та обґрунтувати пропозиції щодо їх усунення. За допомогою методу моделювання з'ясовано базові моделі реалізації інвестицій в будівництві, що дозволило логічно обґрунтувати структуру інвестиційних договорів. Цей же метод надав можливість системно дослідити особливості цивільно-правових способів захисту прав та інтересів учасників інвестиційних відносин у будівництві.

Емпіричну основу дослідження становлять акти цивільного та інвестиційного законодавства, законодавства зарубіжних країн, міжнародні акти та судова практика у сфері здійснення інвестицій у будівництво.

У дисертації чітко сформульована мета. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Структура роботи вдала і обумовлена, перш за все, метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права і законодавства слід назвати досить вдало викладеними. Така побудова дисертаційного дослідження надала змогу запропонувати структурний аналіз теми, виявити проблеми та недоліки у правовому регулюванні інвестиційних відносин у сфері будівництва. Загалом дане дослідження характеризується ознакою єдності змісту.

Прикладний характер дослідження дозволив автору сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання відповідних відносин.

Дисертація Рима Тараса Ярославовича написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Вона виконана та оформлена на достатньо високому науковому і професійному рівні. Основні положення та результати дисертації відображені у 31 праці, серед них: одна індивідуальна монографія, двадцять дві статті у фахових виданнях, чотири з них – у наукових виданнях іноземних держав, а також вісім тез доповідей на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є кваліфікованою науковою працею, в якій вперше у сучасній вітчизняній доктрині запропоновано концепцію цивільно-правових засад регулювання інвестиційних відносин у будівництві, яка спрямована на вдосконалення механізму реалізації інвестицій, а також захисту прав та інтересів учасників інвестиційної діяльності.

На основі дисертації сформульовано низку нових концептуальних у теоретичному розумінні та важливих для юридичної практики положень і висновків, які виносяться на захист.

Для того, щоб визначити правову природу будь-якого явища та перспективи його застосування, слід охарактеризувати історичний аспект його походження та становлення. Тому підтримую дисертанта у тому, що він охарактеризував джерела правового регулювання відносин у будівництві в історичному аспекті. Такий підхід дозволив вченому виділити вперше в науці етапи становлення інвестиційного законодавства України у сфері будівництва. Перший – 1991–2001 рр., характеризується ухваленням інвестиційних законів загального характеру, покликаних установити засади інвестиційної діяльності. Другий етап обмежується рамками 2002–2011 рр. та характеризується розширенням переліку спеціальних форм інвестування в будівництві. Третій період, починаючи з 2012 р. і дотепер, є етапом становлення законодавчої бази інвестиційної діяльності в будівництві як самостійного інституту, яким охоплюються особливості інвестиційного процесу залежно від видів, форм та об'єктів інвестування (підрозділ 1.1 дис.).

Правильним вважаю висновок про те, що договори про спільну діяльність (просте товариство) мають ознаки інвестиційного договору, в рамках якого об'єднуються фінансові кошти, інше майно з метою реалізації інвестиційного проєкту в будівництві (с. 31 дис.). Мета простого товариства є істотною умовою. В рамках договору про спільну діяльність (просте товариство) об'єднуються фінансові ресурси, інше майно з метою реалізації інвестиційного проєкту в будівництві. Зміст договору, крім мети, визначатиме його предмет, розмір інвестованих коштів, строки виконання договірних зобов'язань, підстави їх припинення та інші умови, погоджені сторонами (с. 371-372 дис.).

Заслуговує на увагу також положення, яке виносить на захист, що інвестиційний процес в будівництві охоплює приватні та адміністративно-

владні відносини, кінцевою метою яких є введення в експлуатацію будівельного об'єкта (с. 31, 248 дис.). Така позиція пояснюється у роботі тим, що приймають участь у приватних відносинах органи державної влади та органи місцевого самоврядування. При цьому дисертант зазначає, що участь в інвестиційному процесі органів державної влади та територіального самоврядування (окрім фізичних та юридичних осіб) на засадах пайової участі повинна ґрунтуватися на таких принципах: а) майнової відокремленості сторін пайового договору в будівництві; б) наявності господарської компетенції для участі в структурі пайових договорів у будівництві; в) самостійної майнової відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань дольової (пайової) участі (с. 373 дис.).

Крім того у дисертації правильно наголошується на тому, що вирішуючи спори про визнання права на новостворені об'єкти, необхідно розрізняти належні особі майнові права на об'єкт інвестування та право власності на конкретне нерухоме майно, створене в результаті будівництва. Для виникнення права власності необхідною передумовою є введення об'єкта в експлуатацію. Відповідно до цього моменту інвестор не може визнати право власності в судовому порядку на предмет інвестиційного договору – квартиру як вимірний об'єкт будівництва. В таких випадках доцільно визнавати право власності на незавершений об'єкт будівництва (с. 376 дис.).

Заслуговує на підтримку виділення окремо розділу четвертого, де визначено особливості застосування цивільно-правових способів захисту в інвестиційній сфері будівництва.

Переконливим є обґрунтування застосування двох способів захисту – пені та процентів у разі порушення грошових зобов'язань. Як стверджує дисертант, що системне тлумачення ст. 61 Конституції України свідчить, що її положення спрямовані на недопустимість подвійної відповідальності за одне і те саме порушення. Натомість це не стосується встановлення обсягу відповідальності за

правопорушення через включення до нього одразу і пені, і штрафу, і процентів річних, адже це питання перебуває в іншій площині. Обсяг відповідальності та подвійність відповідальності – це різні правові категорії. Тому видається безпідставним посилення в рішеннях судів на ст. 61 Конституції України під час доведення неможливості стягнення і пені, і штрафу, і процентів річних (с. 359 дис.).

Заслуговує на увагу висновок, що у разі порушення прав та інтересів учасників інвестиційної діяльності неправомірними діями (бездіяльністю), рішеннями юридичних осіб, створених державою або органами місцевого самоврядування, останні повинні нести субсидіарну відповідальність за неправомірні дії (бездіяльність), рішення цих суб'єктів (с. 30 дис.).

Окремо варто оцінити характеристику застосування заходів цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань із будівництва. Підтримую дисертанта щодо визначення підстави та умов цивільно-правової відповідальності, а також підстав для звільнення від відповідальності.

Слід відзначити застосування істотної кількості матеріалів із судової практики, правовий та науковий аналіз якої дозволив дисертанту з'ясувати наявні прогалини у правовому регулюванні інвестиційних відносин у сфері будівництва, запропонувати шляхи усунення цих прогалин, а також в окремих випадках підтвердити зроблені у роботі наукові висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Враховуючи викладене, можна констатувати високий науковий рівень представленої дисертації та її практичне значення. При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення. У зв'язку з цим, слід звернути увагу наукової громадськості на деякі дискусійні моменти та спірні положення дисертаційного дослідження.

1. Дисертант основну увагу приділив характеристиці таких джерел правового регулювання інвестиційних відносин у сфері будівництва як

цивільно-правового договору, нормативно-правового акта та судової практики. Хотілося б почути думку дисертанта щодо здійснення правового регулювання таких відносин звичаєм і правовою доктриною.

2. Дисертанту слід було приділити увагу такому способу захисту цивільних прав, що відноситься до заходів оперативного впливу, як притримання, яке виступає одночасно ефективним способом забезпечення виконання зобов'язання. Кредитор застосовує право притримання на підставі закону (ст. 594 ЦК України) в усіх випадках порушень договірних зобов'язання, якщо інше не передбачено законом або договором. Крім того, для застосування притримання не потрібна спеціальна попередня домовленість про його застосування.

3. Не можна повністю погодитися із розумінням дисертанта категорії *«правове регулювання»* як *«сукупність різноманітних форм і засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що відбувається з метою підкорити цю поведінку встановленому в суспільстві правопорядку»* (с. 249 дис.). Оскільки не лише держава виступає суб'єктом правотворчості. Такими суб'єктами є також сторони договору, які самостійно визначають умови договору з урахуванням обмежень, передбачених законом. Крім того структура рецензованого дисертаційного дослідження побудована на характеристиці саме договірних форм спільної інвестиційної діяльності в будівництві (розділи другий та третій дис.).

4. У роботі зроблено висновок про те, що *«основним критерієм розмежування цивільних та інших заходів юридичного захисту є порушення суб'єктивних цивільних прав суб'єкта правовідносин»* (с. 282 дис.). З такою позицією погодитися не можна, оскільки *«порушення суб'єктивних цивільних прав суб'єкта правовідносин»* спричиняє застосування як цивільних, кримінальних, дисциплінарних, адміністративних та інших заходів захисту. Наприклад, має місце порушення права власності суб'єкта господарювання –

має місце порушення його суб'єктивного цивільного права; у цьому випадку до правопорушника можуть застосувати заходи як кримінального, адміністративного, так і цивільного характеру. Основним критерієм для розмежування названих дисертантом категорій є *ознака протиправності – порушення об'єктивного права*, тобто цивільна, кримінальна, адміністративна та ін. Однак ним взято за основу іншу ознаку протиправності – порушення суб'єктивного права, що є не правильним.

5. До пунктів новизни дисертантом віднесено висновок, що «застосування у разі порушення інвестиційних прав у будівництві відшкодування моральної шкоди для фізичних осіб – інвесторів, у вигляді компенсації моральних втрат, пов'язаних з недосягненням у визначені договором строки очікуваного інвестиційного результату» (с. 30 дис.). Вважаю, що зазначене твердження потребує додаткового обґрунтування, оскільки до правових наслідків порушення зобов'язання віднесено у ст. 611 ЦК України – відшкодування моральної шкоди (про цю норму згадує й сам дисертант на с. 353 дис.).

Висновок щодо рецензованого дослідження. Зміст автореферату дисертаційного дослідження Т.Я. Рима відображає основні положення дисертації, її структуру та отримані результати. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладення матеріалу, робота є логічно завершеною і характеризується єдністю форми і змісту та свідчить про особистий внесок дослідника в юридичну цивілістичну науку.

Дисертація Т.Я. Рима «Правове регулювання інвестиційних відносин у сфері будівництва: цивільно-правовий аспект» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові теоретичні положення й висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права України. Тема

і зміст дисертації загалом відповідають спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Таким чином, дисертаційне дослідження на тему «Правове регулювання інвестиційних відносин у сфері будівництва: цивільно-правовий аспект» підготовлено відповідно до нормативних вимог до дисертаційних робіт, а її автор – Рим Тарас Ярославович – згідно з п. 9, 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова**

С.Д. Гринько

**Підпис С. Д. Гринько
«ЗАСВІДЧУЮ»
вчений секретар вченої ради
ХУУП імені Леоніда Юзькова**

С.В. Лозінська